

MARITIMNO-POLITIČKE PRILIKE NA JADRANU POČETKOM XVI STOLJEĆA

Luka Dančević, Zagreb

I

Početak 16. stoljeća glavne pomorske sile u Mediteranu su Španjolska, Mletačka Republika i Turska. Znatno je utjecaj na tom području i pretežno kopnenih sila: Njemačkog carstva i Ugarsko-Hrvatske, a naročito Francuske, koje vladaju manjim dijelovima obale na sjeveru Mediterana, odnosno Jadrana. Južni dio od Egipta do Gibraltara u vlasti je lokalnih vladara i Španjolske. Poluotok Italije, rascjepkan u više državnica poprište je ekspanzije Francuske na sjeveru prema Genovi i Milanu, a na jugu prema Napulju. Ugovorom o savezu u Bloisu 9. veljače g. 1499. priključuje joj se Mletačka Republika, koja već odavno provodi politiku širenja svog područja u Lombardiji i Apuliji da nadoknadi gubitke uslijed turske ekspanzije na Levantu. Rat započeo na talijanskom kopnu iskorištava Turska i njezina flota pod zapovjedništvom admirala rais Borraka izlazi iz Dardanela u Egejsko more. Sastoji se od 60 galija i 30 fusta kao borbenih brodova, te pomoćnih 20 trgovačkih brodova i 110 palandarija.

U Veneciji se pažljivo prate turske pripreme i opremljena je flota od 56 galija i 10 trgovačkih brodova. U toj floti je i 10 komunalnih galija Dalmacije i Istre.¹ Zapovjednik je mletački generalni kapetan mora Antonio Grimani s tri podređena providura flote: Malipiera, Pesara i Guora.

---

¹ C. M a n f r o n i, Storia della Marina Italiana III, Dalla caduta di Costantinopoli alla battaglia di Lepanto, Rim 1897, 212—242. Prema ovom autoru galija je bila tipični ratni brod mletačke mornarice oko g. 1500, duljine 35—40 m s pogonom na vesla, i to po 26 sa svake strane s tri veslača na svakom veslu i pomoćnim pogonom na jedno ili dva kosa jedra. Naoružanje se sastojalo od dva glavna veća topa — jedan na pramcu i jedan na krmi i nekoliko manjih na pramcu i sa strane. Galije su imale pojačano produženje pramca (speron) za proboj neprijateljskog broda i lomljenje njegovih vesala. Fuste su manje galije s oko 12 vesala sa svake strane, brže i pokretljivije od galija. Fuste su bile mnogo u upotrebi kod Turaka i vrlo pogodne za gusarenje. Veći trgovački brodovi oko 1500. g. (nava, karavela, karaka, koka, marciljana i dr.) pokretani su jedrima i naoružani topovima ovisno o njihovoj veličini (oko 50 do 1000 i više tona nosivosti), a upotrebljavani su i u ratnoj floti. Palandarije su manji obalni brodovi upotrebljavani u floti za pomoćni transport.

Posadu ratne galije sačinjavalo je u prosjeku 160 veslača, 20 mornara, 50 vojnika naoružanih strijelama ili puškama i 6—8 topnika. Komanda galije sastojala

Obje flote srele su se 12. kolovoza g. 1499. kod otoka Sapienza na jugu Peloponeza. Uslijed ranije oluje turski su brodovi pretrpjeli znatna oštećenja, a bilo je i smrtnosti među posadom, tako da su obje flote po snazi borbenih brodova bile približno izjednačene kada su se razvile u liniju za napad. Međutim, došlo je samo do pojedinačnih okršaja, jer su mnogi zapovjednici mletačkih galija pobjegli prema otvorenom moru, a i Grimanijeva neodlučnost dovela je do brzog povlačenja mletačke flote. Njegova naredba posadama da ubiju zapovjednike koji bježe iz bitke nije pomogla, jer je ponovo došlo do susreta obiju flota 13 dana kasnije na ulazu u zaljev Patrasa, gdje se mletačka flota opet povukla pred turskom, premda je bila premoćna s pristiglim pojačanjem od 22 francuska broda.

Slobodno kretanje turske flote oko Peloponeza omogućilo je značajna turska osvajanja s kopna, kao Lepanta (29. kolovoza g. 1499) i strateški vrlo važne luke i tvrđave Modon (9. kolovoza g. 1500) i Koron (16. kolovoza) na krajnjem jugu Peloponeza zvanih »oči i vrata Mletačke Republike«, jer se odatle kontrolirala veza i komunikacije između Egejskog i Jonskog mora, odnosno mletačkih posjeda na oba mora — Cipra, Krete, Jonskih otoka — pa dalje Jadranskom do Venecije. Senat je bio naredio zapovjedniku flote Grimaniju da pod svaku cijenu uništi tursku flotu kao osnovni preduvjet za obranu Peloponeza, ali umjesto toga uslijedili su teški porazi i gubici na moru i kopnu. Grimani je u okovima doveden u Veneciju, gdje mu je suđeno za pogrešno i neodlučno rukovođenje (*colpevole di debolezza e di irresoluzione*) i osuđen je na progonstvo u Osor.

Imenovan je novi generalni kapetan mora Melchior Trevisani, a kratko zatim Benedetto Pesaro.

Neuspjesi mletačke flote, koja je do tada uživala visok ugled oslabili su vojnički i politički položaj Republike, što je kasnije ugrozilo i njezin opstanak. Postignutu prednost Turske na moru slikovito je tada izrazio sultan Bajazit II mletačkom poslaniku Alvisu Manentiju kada je ovaj od njega tražio uvjete mira, rekavši da se do sada Venecija vjenčavala s morem, a sada to pripada Turskoj, jer je na moru jača. Mir nije zaključen zbog teških uvjeta Turske. Na francuskom dvoru je Ljudevit XII podrugljivo omalovažavao Mletačku Republiku njezinu poslaniku Loredanu.²

Nepovoljan razvoj za Republiku na području Peloponeza odrazio se i na području Jadranskog mora. Početkom g. 1499. već je cijelo Makarsko primorje (Krajina) od Neretve do Omiša osvojeno od Turaka.³ Zbog toga je zavladao strah na obližnjem Hvaru, kako javlja hvarski knez Alvise Barbarigo 14.

---

se od zapovjednika (*suprakomit*) kao vojničke osobe, prvog oficira (*komit*) kao navigacijskog starješine, zatim potkomita, nekoliko oficira plemića (*nobili di poppa*), nokiera — najstarijeg podoficira, pisara, vođe topnika i dr. Na kažnjeničkim galijama je »agucin« nadzirao veslače-kažnjenike (uvedeni poslije 16. st.).

² N. dj., 221—222. Ljudevit XII je tada rekao Loredanu: »Vi ste Mlečani mudri u svojim pothvatima, obilni u bogatstvu, ali siromašnog duha da odlučno vodite rat, jer se plašite umrijeti. Kad mi vodimo rat, onda smo odlučni pobijediti ili umrijeti.«

³ Neki historičari datiraju ovo osvajanje u g. 1500. Uzeta je g. 1499. kao točnija prema: K. Jurišić, Katolička crkva na biokovsko-neretvanskom području u doba turske vladavine, Zagreb 1972, 16.

srpnja, koji istodobno dobiva naredbu da naoružanje pošalje u Kotor. Iz Splita se traži od komuna Brača, Hvara i Trogira da pošalju pomoć, barke, drvo i municiju tvrđavi u Neretvi. Generalni providur Dalmacije Zuan Diedo traži iz Šibenika (27. ožujka 1501) od kneza Hvara i Brača da budu spremni za pomoć Trogiru.⁴

Bosanski namjesnik Skender paša s jakim snagama napada i pustoši područja mletačke Dalmacije od Splita do Nina i prodire kroz Hrvatsku preko Soče do mletačke Furlanije. Ratne galije primorskih komuna nalaze se daleko oko Peloponeza s glavnom flote, a operiraju pod teškim uvjetima u proljeće i ljeto g. 1500. u području Albanije. U obrani Drača nalazi se galija Korčule i jedna hvarska nava, a uz opsadu i juriše Turaka, branitelji stradavaju od kuge i malarije. Iste je godine boravio u Veneciji Leonardo da Vinci i radio na vizionarskim nacrtima podmornice i opreme za podvodne ljude-žabe u nastojanju da pomogne djelotvornosti flote.

Galija Istre pod zapovjednikom Kalurom u flotnom je odredu koji stražari na ulazu u Jadran kod Sazena. Tu je 10. svibnja pet turskih fusta zarobilo galiju Paga i u neravnopravnoj borbi koja se vodila poginuo je njezin zapovjednik Franjo Musoli i veći dio posade. Turci su galiju odveli u ušće rijeke Vojuše u Albaniji i kasnije upotrebljavali u operacijama iz Valone, gdje se formirao jedan njihov flotni odred i stalno povećavao brodovima koji su se gradili na ušću Vojuše. Zbog toga dio mletačke flote blokira ulaz u Vojušu, čiju glavninu čine četiri galije primorskih komuna: Zadra, Šibenika, Trogira i Cresa. Kotor je opremio za obranu dva obalna broda (gripeti) s dvadeset ljudi. Nešto kasnije se uključuje galija Raba pod zapovjednikom Jerolimom Kamotom. Hvarska se galija na Krfu priključila glavnini flote generalnog kapetana mora. Njezin je zapovjednik Pavle Paladinić (Paladini), a poslije Jakov Barbić (Barbichij).⁵ O njezinu sudjelovanju u borbama govori se u jednoj kasnijoj žalbi hvarskih plemića izbjeglih u Trogir za vrijeme pučkog ustanka i tada navodi 20 ubijenih plemića »koji su svojom krvlju i krvlju svojih roditelja služeći prejasnoj Sinjoriji okrvavili zidine Eubeje, Skadra, Lješa, Modona i mnogih drugih mjesta«.⁶

Svjedok tih događaja bio je Vinko Pribojević i spominje ih u svom poznatom govoru u Hvaru 25 godina kasnije. Ne navodi točno vrijeme, ali za suprotno Jakova Barbića je rekao da se »pomoću užeta za tegljenje posred turskog brodovlja probio do opsjednutog ahejskog grada Metone [...] kad je pao taj grad koji je on sa svojima dugo i uporno branio, teško ranjen dopade turskog ropstva. Kasnije ga njegovi otkupiše [...] a Mlečani ga zbog njegove

⁴ Iz rukopisnih ljetopisih Marina S a n u d a, *Arhiv za povjestnicu jugoslaven-sku* V, 1859, 45—198.

⁵ N. dj., 26—217. Za operacije galija naših primorskih komuna u mletačko-turskom ratu 1499—1503. vidi: L. D a n č e v i ć, *Pokreti pučana na našem Primorju početkom 16. stoljeća*, *Pomorski zbornik*, XII, 1974, 117—158.

⁶ Iz rukopisa »Sommario preso delle carte attinenti alla miracolosa crocetta della chiesa cattedrale di Lesina« u Sveuč. knj. u Zagrebu (sign. R 7196). Ovjerovljeni prijepis žalbe Senatu od 15. IX 1514. u povodu pogibije plemića u Hvaru. Prijevod kod: J. Stipišić, *Dva izvora za povijest pučkog ustanka na Hvaru 1510—1514*, Hvar 1976 (izd. Centar za zaštitu kulturne baštine — šapirografirano); isti, *Glavni izvori za poznavanje pučkog ustanka na Hvaru* (u prilogu ovom zborniku).

izvanredne hrabrosti odlikovaše oznakama zlatnog viteza«. Nadalje spominje da su kod Halkide i kod Lješa izginule cijele posade hvarske galije, kojima su zapovijedali suprakomiti Andrija Bonini i Mihajlo Nikolini.⁷

Turska vojna snaga na kopnu i na moru pokazala se premoćnom mletačkoj, ali i opasna za ostali kršćanski svijet, a naročito za Ugarsku i Italiju. To je dovelo do saveza Venecije, Ugarske i pape Aleksandra VI zaključenog 30. svibnja g. 1501. s obvezom Mletačke Republike da drži 100, a papinska država 20 galija. Ovoj floti bi se povremeno pridružili manji odredi portugalskih, španjolskih, francuskih brodova i brodova vitezova s otoka Rodosa, ali do odlučne bitke s Turcima nije došlo. Vjerojatno je tu bilo i brodova Dubrovnika, koji je tada bio pod vrhovnom vlašću Ugarsko-Hrvatske.

Savezna flota je ipak uspjela osvojiti otoke Keřaloniju i Leukas (Santa Maura) i izvršiti nekoliko diverzija u području oko Soluna i Egejskih otoka. Međutim, Turci su osvojili Drač i tako zavladao cijelom Albanijom do Ulcinja. Mletački generalni kapetan mora Pesaro u jednom izvještaju tada ističe kao glavnu slabost flote što se na mnogim galijama nalaze posade regrutirane na talijanskom kopnu (Lombardija) i ističe »veliku prednost Slavena, snažnih, neustrašivih i pogodnih u dugim plovidbama i opasnim operacijama« (di gran lunga preferibili erano gli Schiavoni, robusti, fuorti, imperterriti et atti alle lunghe navigazioni et alle imprese arischiate).⁸

Angažirana u ratu na talijanskom kopnu, iscrpljena u turskom ratu i slabo pomagana od nesložnih saveznika, Mletačka Republika je zaključila s Turskom separatan mir 20. svibnja 1503. s nešto povoljnijim uvjetima nego u prvom pokušaju, jer je turskom području na istoku zaprijetila opasnost od Perzije.

Početni neuspjesi mletačke flote su tako doveli do jačanja Turske u području Egejskog, Jonskog i Jadranskog mora, i time joj je južna bočna strana bila osigurana od napada s mora, pa je mogla glavne snage i kasnija osvajanja usmjeriti prema Centralnoj Evropi. U Jadranu je Turska izbila na istočnoj obali od juga do Ulcinja, u Boki Kotorskoj je već vladala Hercegnovim i Makarskim primorjem. Ostalim obalnim jadranskim područjem vladaju: Venecija od Ulcinja do Hercegnovog i od Omiša do ušća Zrmanje sa svim otocima, Istrom od Raše do Kopra i od Gradeža do Ravene. Dubrovnik vlada od rta Oštro do Neum Kleka s Lastovom i Mljetom, Ugarsko-Hrvatska od Obrovca do Trsta, Njemačko carstvo od Rijeke do Raše i tršćanskim zaljevom od Milja do ušća Soče. Zapadna jadranska obala je u vlasti papinske države od Riminija do Pescare s glavnom lukom Anconom, dalje prema jugu obala Apulije (Puglia) pripada Kraljevini Napulj, ali su luke Trani, Monopoli i Otranto u vlasti Venecije.

Međutim, gotovo istodobno sa zaključenjem mletačko-turskog mira Napuljska kraljevina s Apulijom dolazi pod vlast Španjolske (1. siječnja 1504), koja je već vladala Sicilijom i Sardinijom. Tako i Španjolska kao najmoćnija kršćanska pomorska sila ulazi u Jadran što je bilo suprotno mletačkim interesima, ali povoljno za Dubrovnik i njegovu pomorsku trgovinu.

---

⁷ V. Pribojević, O podrijetlu i zgodama Slavena, Zagreb 1951, 212.

⁸ Manfroni, Storia della Marina Italiana, knj. 3, 233.

II

Usprkos jačanju pomorskih sila Turske i Španjolske, a slabljenju Mletačke Republike, ostalo je Jadransko more i dalje njezin »golfo« (zaljev) u smislu njezine isključive vlasti nad vodama tog mora. To je značilo da samo njezini ratni brodovi čuvaju i drže otvorenim plovidbene trgovačke pravce iz svih jadranskih luka bez obzira na to kojoj državi pripadaju do izlaza iz Jadrana i obratno. Kroz stoljeća je ovakav vojno-pomorski princip smatran kao temelj opstanka Republike. Sigurnost vlastitih trgovačkih putova osnivala se na tri glavna uporišta: Veneciji, Krfu i Kreti s pomoćnim uporištima u Famagusti na Cipru, Naupliji na Peloponezu, Kefaloniji, Zanteu, Kotoru, Korčuli, Hvaru, Zadru, te s istarskim lukama od Pule do Kopra kao predlukom Venecije. To je bio tvrđavski sustav kombiniran sa stalnim održavanjem jedne eskadre od desetak galija na Kreti s bazom u Heraklionu (Canea) i drugim u Jadranu s bazom u Krfu pod zapovjedništvom kapetana golfa.

Glavni pomorsko-trgovački pravci bili su određeni po grupama velikih trgovačkih brodova, koji su upućivani s robom po sistemu konvoja dva ili više puta godišnje u Carigrad, u Bejrut, Aleksandriju, sjevernu Afriku (de Barberia) i zapadnu Evropu (de Flandria). Na njihovu polaznom i povratnom putovanju navedene eskadre su ih »pokrivale« na onom sektoru koji je bio ugrožen, a redovitu pratnju davali su im od Cipra do Krfa. Plovidba duž našeg Primorja obavljala se iz nautičkih razloga i zbog sigurnosti unutar otoka, i to Korčulanskim kanalom do Hvara, pa unutrašnjom rutom do Zadra i dalje do Silbe i Pule. U pravilu su brodovi noćili u lukama. Kod pojave zarazne bolesti na ovim konvojiranim brodovima zvanim tada »konzerva« zadržani su potrebno vrijeme u lukama zapadne Istre prije dolaska u Veneciju ili pak u usputnim lukama.

Razumije se da je bio živ pomorski promet i iz ostalih luka primorja a naročito Dubrovnika i Ancone, ali taj nije bio uključen u navedeni režim posebnog osiguranja. Kontrola mora se u praksi provodila tako da bi u susretu s ratnom galijom bio sumnjiv svaki brod koji ne bi odmah spustio jedra i zaustavio se radi kontrole, jer se zastava veoma često zloupotrebljavala. O dnevnom dolasku brodova u hvarsku luku početkom 16. stoljeća govori nam Pribojević, koji bi ujutro vidio luku praznu, a tokom dana bi pristalo do 30 brodova. Pored navedene stalne jadranske stražarske eskadre, formirali su se prema potrebi manji flotni odredi za određeno ugroženo obalno područje. Tako je za vrijeme mletačko-turskog rata djelovao takav odred na sjevernom Jadranu od srpnja g. 1502. i bio izabran od Senata poseban kapetan triju fusta »di la Riviera, di la Marcha over Quarner«.⁹

Poslije mletačko-turskog rata počela se već od g. 1504. formirati koalicija nekih evropskih država protiv Mletačke Republike, a na poticaj pape Julija II (vladao od 1503. do 1513), kojemu je Republika ranije otela važne gradove Raveno, Faenzu i Rimini i dalje širila osvojeno područje. Rat protiv Venecije prvi je počeo u veljači g. 1508. njemački car Maksimilijan (vladao 1493—1519), jer mu nije dopustila prolaz vojske na putu u Rim, gdje se imao

---

⁹ Iz rukopisnih ljetopisih M. Sanuda, knj. VI, 218.

proglasiti rimskim carem. U jednom pismu on navodi da mletački lav ima dvije noge u moru, a dvije na kopnu, koje će on ubrzo osvojiti.¹⁰

Značajni događaji se sada odvijaju u sjevernom Jadranu. Usprkos nekim početnim njemačkim uspjesima, promjena na ratištu nastaje akcijom mletačke flote tokom svibnja, koja od Nijemaca osvaja Trst, a od Austrijanaca Rijeku s Trsatom i istarsko obalno područje od Rijeke do Raše. Car je prisiljen već 6. lipnja zaključiti primirje na tri godine, ali na poziv Pape prekršit će primirje slijedeće godine i u savezu s njim, Francuskom i Španjolskom zajednički napasti Mletačku Republiku. Prema uvjetima tog saveza zvanog Cambrayska liga zaključenog 10. prosinca g. 1508. trebalo je Republici preoteti sve posjede na sjeveru Italije i u Apuliji uz pretpostavku da se priključi i Ugarsko-Hrvatska, koja bi vratila Dalmaciju. Španjolska ili Turska bi u tom slučaju s lakoćom zavladaile Krfom i Jonskim otocima, Kretom i Ciprom, pa nema sumnje da bi to bio kraj Mletačke Republike.

Slijedeće godine u proljeće započele su ratne operacije istodobno s Papi-nim interdiktom protiv Republike i već u lipnju su njemačke i austrijske čete vratile Trst, dio Istre i Rijeku, te prodrle sve do Padove. Pomagali su ih hrvatski ban Andrija Bot iz Senja i Bernardin Frankopan iz Hrvatskog primorja. Iz Venecije je u svibnju i lipnju naređeno opremanje komunalnih galija Cresa, Zadra, Hvara, Korčule i Kotora. Mletački generalni kapetan mora je Anzolo Trevisan i posadu za svoje brodovlje prikupio je u Zadru. U južnom Jadranu se nalazi grupa galija bastarda (tip jače građene galije s višom krmom i nadgrađem) pod kapetanom Zuanom Morom. On preko Dubrovnika 11. srpnja javlja o koncentraciji španjolske flote u Brindisiju od devet galija, tri fuste i većeg broja naoružanih trgovačkih brodova, te o zapljeni mletačkih brodova u lukama Apulije. Španjolci su sumnjali da bi Venecija mogla pomoći Turcima da iz Valone napadnu južnu Italiju. Čini se da je španjolski plan bio osvojiti od Mletačke Republike Cipar, ali na kraju su se zadovoljili osvajanjem mletačkih uporišta u Apuliji: Trani, Monopoli, Otranto i Galipoli i tako potpuno zavladaile Napuljskim kraljevstvom. Glavnu pažnju Španjolske počela je privlačiti sjeverna Afrika i jačanje gusara Barbarose.

Težina mletačkog položaja vidljiva je iz tadašnjeg Papina pisma ugarsko-hrvatskom kralju Vladislavu II (vladao 1490—1516) u kojemu ga poziva u rat protiv Mletačke Republike i ističe da je osim Dalmacije i područja grada Venecije ona sve već izgubila »i tko bi znao što se u to vrijeme i s njime dogodilo«.¹¹ Vladislav je bio sklon da osvoji Dalmaciju što prije i u tom smislu je 13. srpnja iz Praga sazvao Sabor u Budimu. Međutim, takvu je odluku odgodio zbog značajnog vojnog uspjeha 15 galija mletačke flote, koja je 2. listopada osvojila Rijeku i grad je tada spaljen i opljačkan. Zapovjednik flote Trevisano uputio je nekoliko brodova u Bakar da zaplijene 800 izrađenih vesala (dužine 7—10 m), ali su ih Bakrani zapalili, tako da je zatečeno samo 100 dobrih komada.

Na odluku u Budimu vjerojatno je utjecao i prodor Turaka u Hrvatsku, i to baš u područje zemalja Frankopana (Modruš i dr.). S obzirom na značenje

¹⁰ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, knj. IV, Zagreb 1973, 282. Pismo Maksimilijana I saskom vojvodi od 1. III 1508.

¹¹ N. dj., 248.

odluke u Budimu za opstanak Republike, može se pretpostaviti da su Turci bili poticani od Venecije, jer su održavani trajni kontakti s Feris bejom, bosanskim pašom, a pregovaralo se i o unajmljivanju 10.000 Turaka kao plaćene mletačke vojske.

Poslije osvajanja Rijeke, mletačka flota je upućena na ušće rijeke Pad, kamo su bile prodrle francuske čete. Tu se istakla kotorska galijska flota pod zapovjednikom Trifunom Bučom u borbi protiv galijske flote grada Ferare i Buča je doživjelo katastrofu. Međutim, naglo nabujala rijeka i neprijateljski prodor doveli su u prosincu g. 1509. do propasti cijele flote od 15 galijskih brodova, a dio je bio zarobljen. Prilikom ovog teškog gubitka istaknuo se Ivaniš Nenadić, poljički knez, s odredom konjanika u službi Venecije, koji je na mostu Polesene zaustavio prodor. Za taj podvig proglašen je vitezom i dobio zlatnu togu.¹²

Svim raspoloživim sredstvima obnavlja sada Republika svoju flotu i posebna vladina komisija nadzire u tu svrhu arsenal. Istodobno vraća papinskoj državi sve ranije osvojene gradove i područja kao uvjet da papa Julije II istupi iz Cambrayske lige. U teškim pregovorima u Rimu važnu ulogu igra mletačko brodovlje, koje bi Venecija trebala da pridruži papinskom i uputi u Tirensko more protiv Genove, kojom su vladali Francuzi. Pored toga Papa je zahtijevao slobodu plovidbe u Jadranu za sve, čak i za Tursku, i slobodan ulaz za ratno brodovlje svake priobalne države s pravom da svaka takva država ima pravo da brani prolaz svojih trgovačkih brodova. Odricao je Veneciji pravo bilo kakvog nameta zbog toga što ona jedina svojom flotom čuva sigurnost Jadrana.

Ovakav zahtjev smatrali su mletački predstavnici suprotnim s vjekovnim principom prava Republike, prema kojemu »obrana golfa mora biti objedinjena u jedinstvu komande i jedinstvu operacija iz samo jednog mjesta, i to iz Venecije«. Zbog tadašnjeg vrlo teškog položaja Republike prihvaćen je kompromis, prema kojemu će navedena sloboda plovidbe vrijediti samo za Anconu i u tom je smislu zaključen ugovor i savez 15. veljače 1510.¹³ Mletački pregovarači u Rimu su tada savjetovali svojoj vladi da se »iznova naoruža na moru najvećom mogućom brzinom i samo uz pomoć moćne flote može opstojati Republika«. Kasnije je u svim sporovima mletačka vlada poricala da je ikada bilo ugovoreno neko posebno pravo u Jadranu za Anconu.

Kratko zatim, 24. veljače Papa je oslobodio Veneciju crkvenog prokletstva i time se nešto popravio njezin opći položaj, ali za posjede na istočnoj jadranskoj obali odlučujuće je bilo da li će se Ugarsko-Hrvatska pridružiti neprijateljima Venecije. Na ugarskog kralja i Sabor vrše pritisak predstavnici njemačkog cara i francuskog kralja da ratom oduzme Mlečanima Dalmaciju ili će je oni sami osvojiti vlastitim snagama u svoju korist. Republika šalje u Ugarsku vrlo vještog poslanika Pietra Pasqualiga, koji je tamo stigao 29. travnja. Već iz njegova prvog izvještaja 3. svibnja iz Budima, a i svih daljnjih vidljivo je kako je za opredjeljenje Ugarsko-Hrvatske bilo važno pitanje brodovlja potrebnog za osvajanje i obranu Dalmacije. Ferdinand Frankopan, sin

---

¹² Iz rukopisnih ljetopisih M. Sanuda, knj. VI, 321.

¹³ R. Cessi, *La Repubblica di Venezia e il problema Adriatico*, Napulj 1953, 133—178.

Bernardina, govorio je Pasqualigu o slabosti snaga Mletačke Republike prema Francuskoj i Španjolskoj, koje u Apuliji imaju flotu od 250 »jedara«. Međutim, točno je bilo da se u Zapadnom Mediteranu okupljala samo španjolska flota, a Ugarskoj je ponuđeno samo šest galijskih. U Budimu je naročito uporan protiv Venecije francuski poslanik Louis Helie i optužuje ju za pad Carigrada i propast kršćanstva, a Dalmaciju da je uzurpirala i njom vlada tiranski (incredible tiranide). Govorio je i o dva zmaja na svijetu, jedan je Turska, a drugi Venecija. Obećao je Kralju i Saboru pomoć od 34 galijskih, a kada bude osvojena Dalmacija, »koja ima 300 otoka«, protiv svakoga je mogu obraniti Dubrovčani — kraljevi podanici — sa 60 i više naoružanih trgovačkih brodova (pismo Pasqualiga od 23. lipnja g. 1510).¹⁴

Iz ovoga se može zaključiti da je veličina dubrovačkog brodovlja već tada činila Dubrovnik značajnim činiocem u evropskoj politici velikih sila. O tome govori i podatak da je tada Dubrovnik već imao vrlo razvijenu mrežu svojih konzulata. Po redosljedju osnivanja bilo ih je 20 u ovim lukama: Ancona, Barletta, Manfredonija, Messina, Siracusa, Trani, Crotona, Otranto, Bari, Pesaro, Ortone, Napulj, Polignano, Termoli, Augusta, Trapani, Giovenazzo, Vieste, Catania i Molfetta.¹⁵ Pomorske veze Dubrovnika sa Španjolskom bile su već tada stare jedno i pol stoljeće.

III

Navedeni događaji u Ugarskoj vremenski se poklapaju s početkom pučkog ustanka na Hvaru i Visu 23. svibnja g. 1510.¹⁶ Vjerojatno ti događaji nisu u međusobnoj vezi, ali se to ne može sasvim ni isključiti. Međutim, oni mogu biti u vezi s mletačkom politikom i odnosom prema tom ustanku. Premda su Hvar i Vis tada daleko od ratišta, ipak je to područje Dalmacije, koje se tretira u Budimu uz mogućnost da ga Ugarsko-Hrvatska osvoji. To je moglo djelovati na postupak Venecije u smislu da u početku izbjegava oštre mjere. Pored toga Republika je bila u teškoj ratu na talijanskom kopnu s oslabljenom mornaricom, koja se tek obavljala poslije teškog gubitka u rijeci Pad u prosincu. Da bi ugušio ustanak, trebalo je angažirati desetak i više ratnih galijskih na oko mjesec dana uz tisuću i više mornaričkih pješaka, a to je bilo za Republiku odviše rizično u situaciji u kojoj se nalazila. U svibnju je čak veći dio vojnika stradiota iz Budve, Ulcinja, Kotora, Šibenika i Zadra bio povučen na talijansko ratište.

Mletačka mornarica je prema svakodnevnim Sanudovim zapisima u svibnju obavljala nekoliko zadataka. Mogla je tada imati oko dvadesetak galijskih.

¹⁴ I Diarii di Marino Sanuto, tomo X, 418, 530, 795, Venecija 1883, i S. Ljubić, Commissiones et Relationes Venetae, tomus I, Zagreb 1876, 121—122.

¹⁵ I. Mitić, Dubrovački konzuli i konzularne službe od najranijih vremena do potresa 1667. godine, Građa za pomorsku povijest Dubrovnika, knj. 5, Dubrovnik 1972, 29—30.

¹⁶ Točan datum početka ustanka utvrđen je prema podacima iz »I Diarii di Marino Sanuto« u tomu X. Naime, 26. svibnja je zabilježen kao nedjelja, a prva obavijest o ustanku od bračkog kneza datirana je 28. svibnja, što znači u utorak. U toj obavijesti je navedeno da je ustanak počeo u četvrtak (zuobia), prema tome početak je bio 6 dana prije datuma pisma, odnosno taj četvrtak je bio 23. svibnja.

Glavni je zapovjednik flote s nazivom »providur armade« Hironimo Contarini s desetak galija i baza mu je u Chioggiji. Odatle s dijelom brodovlja čuva ušće rijeke Pad i pomaže ratne operacije na tom području, a drugi dio brodova je angažiran oko Rijeke, Istre i Trsta. O slabom moralu na brodovima govori 11. svibnja izvještaj iz Chioggije Contarinijeva zamjenika vicekapetana golfa Hironima Capella, da je posada njegove galije odbila primiti plaću i boji se da ne otmu brod kao što su ranije pokušali na Kreti. Govore da je vojska potučena i da je Sinjorija propala (l'arma di la Signoria è stà rota e la Signoria è persa). Slično je bilo i na galiji Capella, gdje su trojica zatvorena, a ostalima je »poslan svećenik da ih ispovijedi«, pa su se smirili.

Na toj fronti vodi operacije protiv Mlečana Krsto Frankopan s dosta uspjeha. Krajem g. 1510. vratio je Rijeku. U južnom je Jadranu s bazom u Krfu odred od 8 brodova, kojima zapovijeda kapetan galija Bartol da Mosto, s nazivom »capitano di le galie bastarde«. Odatle javlja kako je na stanovnike Krfa povoljno djelovao njegov dolazak »jer su sumnjali da će se poslije gubitka flote u rijeci Pad moći brzo izraditi nova flota«. On s odredom brodova čuva ulaz u Jadran i kreće se od Krfa do Krete. Javlja da se u Tarantu nalazi genoveški gusar zvani »Globo« sa 6 galija, na Levantu gusari neki Nikola Santorini, a u Apuliji da je zavladao strah od dolaska španjolske flote, pa su mnogi bivši mletački podanici, većinom trgovci prešli u Valonu i više vole biti pod Turcima. Javlja o mogućnosti da velika španjolska flota krene u Jadran. U Lepantu, Santa Mauri, Patrasu i Arti opremljeno je sedam turskih fusta, koje će se spojiti s onima iz Valone i isploviti radi pljačke. Jedna »konzerva« vitezova iz Rodosa od četiri fuste, jednog brigantina i jedne karavele uhvatila je kod Patrasa jednu korčulansku navu s teretom suhog grožđa, čiji je patron Marko Grinjol, a vlasnici Antun Abram i braća, ali B. da Mosto uspio ju je osloboditi.

Ovim događajima u toku svibnja g. 1510. treba dodati stalni zahtjev Pape da mu mletačka flota pomogne protiv Genove u Ligurskom moru. Mletačka državna blagajna je tada prazna (»non hessendo un soldo in cassa«), kako je zabilježio Sanudo, a 21. svibnja odlučio je Senat da se plijeni zlato i srebro dok traje rat.

Da se osigura naklonost sultana Bajazita II, Vijeće desetorice je 24. svibnja u najvećoj tajnosti odlučilo da mu se do kraja života isplaćuje 12.000 dukata godišnje. Sve to je uži i širi okvir glavnih događaja u toku svibnja koji su mogli utjecati na odluku u Veneciji o mjerama protiv hvarskih pučana, pa se može zaključiti da ona nije mogla s dovoljno snage ugušiti ustanak odmah u početku, već je morala nastupiti kompromisnim mjerama smirivanja.

Nema indicija da je pokret pučana pokazao tendenciju otcjepljenja Hvara i Visa od mletačke države i priključenja nekoj drugoj državi. Blizina turskog područja Makarskog primorja (Krajina) svakako je u tom smislu morala djelovati na ustanički program. Značajno je da su pučani radi osiguranja odmah raspolagali i služili se vlastitim organiziranim i naoružanim brodovljem — 30 gripova. (trg.-rib. obalni brzi brod 10—15 m duž. s 10—12 vesala i jedrom). Time su sebi osigurali slobodu komuniciranja s područjem izvan obaju otoka, a plemićima to donekle onemogućili i spriječili zajedničku akciju plemića okol-

nog područja protiv pobunjenih pučana Hvara i Visa. U ranijim sporovima pučana i plemića na Hvaru, plemići su se koristili oružanim brodovima.¹⁷

Vrlo česti boravak i intervencije predstavnika pučana u Veneciji u toku ustanka i posebno glavnog vođe Matija Ivanića upućuju na značenje koje su oni morali pridavati ovim intervencijama i održavanju stalne veze između Hvara i Venecije. Pomorski promet primorskih područja od Ulcinja do Istre s Venecijom bio je i inače vrlo živ i svakodnevan. O tome govori i naziv glavne operativne obale »Riva degli Schiavoni« i u blizini te obale postojanje značajne institucije nazivane »Scuola dei Dalmati« osnovane već g. 1451. Tu je svakako bilo i mjesto okupljanja naših pomoraca i brodara, koji su dolazili u Veneciju, o čemu govore zavjetne slike u crkvi te bratovštine i sačuvana matrikula.¹⁸ Oba objekta su vrlo važna za našu pomorsku povijest.

Kretanje glavnine mletačke flote je tada u potpunosti bilo diktirano odnosima Mletačke Republike, koji su za nju bili tada nepovoljni. Zapovjednik flote Hironimo Contarini je 6. lipnja spreman da isplovi s odredom galijskih brodova prema Krfu. Prema naredbi Vijeća desetorice treba da stigne tamo »s najvećom mogućom brzinom« (mazor celerita li è possibile). Koncentraciju brodova u Krfu nametnulo je s jedne strane kretanje velike španjolske flote prema Siciliji i stalni pritisak Pape da »u mletačka flota pomogne protiv Francuske u Ligurskom moru da zavlada Genovom. Papa je pismeno obaviješten da Republika raspolaže mornaricom od 25 galijskih (bastarde i sotil) i još da se druge opremaju.¹⁹ Slučajno se poklapa da je upravo pred isplavljenje odreda iz Rovinja mletačka vlada (Kolegij)²⁰ 6. lipnja saznala i prvi put raspravljala o događajima na Hvaru. Prijedlog da se na Hvar pošalje avogador sier Marco Loredano i povede sudski proces nije podržan, već je odlučeno da zapovjednik flote Contarini usputno svrati u Hvar. Prema njegovu kasnijem postupku na Hvaru, može se zaključiti da mu je bila vrlo ograničena operativnost protiv pučana i vrijeme zadržavanja, kao i da više djeluje zastrašivanjem. On je sti-

¹⁷ G. Novak, Pučki prevrat na Hvaru 1510—1514, Split 1918. Prigodom zaključenog mira između pučana i plemića u Hvaru 30. III 1420. među ostalim je zaključeno »da općina kupi oružanu lađu obitelji Gazzara, pa se zabranjuje svakome da naprijed oružava brodove, a u slučaju neposlušnosti općina će tu lađu jednostavno, bez odštete, vlasniku oduzeti«.

¹⁸ Guido Perocco, Guida alla scuola di S. Giorgio degli Schiavoni edito a cura della Scuola Dalmata dei ss. Giorgio e Trifone, Venecija 1951. U crkvi bratovštine nalaze se vrijedne Carpacciove slike. Na dvjema slikama škole A. Vincentina prikazani su Zadar i Rab. Na zavjetnim slikama zabilježena su imena iz Kotora (Kamenarović, Ivanović) i Dobrote, Perasta, Hvara (Stipčević), Šibenika i dr. Istraživanje i znanstvena obrada ove institucije dali bi vrijednih podataka za našu pomorsku povijest.

¹⁹ I Diarii di Marino Sanuto, tomo X, 500. Na sjednici Vijeća mudrih 3. VI 1510. odlučeno je da se papa potakne protiv Francuza (nimicho comun nostro) i u pismu navede da Republika raspolaže s 25 galijskih.

²⁰ N. dj., 69—70. Na dan 30. III 1510. u kronici je zabilježen sastav Kolegija (Colejo), koji su sačinjavali: dužd Leonardo Lauredano, 6 Consieri, 3 cai di XL, 6 Savij dil Consejo, 3 Savij dil Consejo di zonta, 5 Savij di terra ferma, 5 Savij ai ordeni (član je bio i M. Sanudo), 3 Avogadori di Comun, 3 Cai dil Consejo di X. Ovakav sastav je zasjedao svakodnevno kao izvršni organ Senata, te donosio operativne odluke iz svoje nadležnosti. Veliko vijeće (oko 1200 članova) biralo je Senat (Pregadi od 120 članova).

gao u Silbu 7. lipnja, 8. je bio kod Zadra, a u Hvar je s 4 galije stigao istog dana navečer.²¹ S njime su suprakomiti Faliero, Emo i Moresino. U Hvaru je Contarini uhvatio dvojicu ustanika i izdao proglas da pučani odlože oružje i vrate se kućama. Namjeravao je već slijedećeg dana, 9. lipnja isploviti, ali je poslije podne stiglo u Hvar iznad trga 500 naoružanih pučana, pa je odgodio polazak za slijedeći dan ujutro. U svom izvještaju iz Hvara navodi da će zahtjevi pučana »dovesti do sličnih zahtjeva pučana, i to od Albanije do Istre i prouzročiti mnoge nemire, ali najmudrija Sinjorija će znati djelovati da ih smiri pogodnim načinom i s vremenom, a on Sinjoriji iznosi svoje mišljenje«.

Iz galije kod Korčule, odakle se javlja 11. lipnja, Contarini još odlučnije predlaže da »treba oštrim mjerama postupiti protiv pučana, tako da se iščupaju iz srca slične namjere drugih pučana, koji će možda pokušati oružjem podvrgnuti građane i plemiće i nasiljem postići ista prava«. Contarini je stigao u Krk 17. lipnja, gdje je primio naredbu da s 12 galija isplovi u Tirensko more i priključi se papinskoj floti u operacijama protiv Genove. U Civitavecchiju kod Rima stigao je 6. srpnja. Velika španjolska flota se kretala u velikoj tajnosti i od tri moguća pravca — u Jadran, na Cipar ili Sjevernu Afriku — krenula je protiv »Barbarije« na Tripolis. Zato je Contariniju naređeno da sa Španjolcima bude »prijatelj«, s »barbarskim« Francuzima »neprijatelj«, a flotu da sačuva. K njemu su iz Venecije krenule još tri novoopremljene galije pod zapovjedništvom Giacomina Michiela i suprakomitima Guorom i Cornerom, a nakon što su u Zadru popunile posadu »a ruodolo« (ždrijebom obveznika za služenje u mornarici). Tako je sada mletačka flota operirala u tri posebna dijela, jedan oko Genove, drugi od Cipra do Krfa i treći u sjevernom Jadranu kao dio ratišta od Istre do ušća Soče. Vjerojatno zbog toga nije u funkciji u floti generalni kapetan mora Petar Balbi, premda on često dolazi u duždevu palaču i traži da se uključi u operacije.

U sjevernom Jadranu je kapetan golfa Hironimo Capello s bazom u Chioggiji i zapovijeda odredom od 10 galija, fusta i naoružanih brigantina. Galijska Zuan Francesca Polanija osvojila je kaštel u Lovranu i napala Brseč i Mošćenicu. U korsarskim podvizima ističe se fusta patrona Ivana od Fara zvanog »Bombec« (ili »Bobica«) iz Milja, unajmljenog po zaključenom ugovoru. Komuna Krka je za to brodovlje uputila 450 ljudi i dosta drvene opreme za arsenal. Splitska komuna je dala patentno pismo Jerolimu Rošiću i petnaestorici drugova za slobodno korsarenje s tri naoružana brigantina, koji su u srpnju g. 1510. opljačkali neke trgovce iz Pesara.

U Trstu i Rijeci bilo je naoružano više brigantina i manjih brodova, koji vrše prepade protiv mletačkog područja i prometa oko Monfalcona, Kopra i u Kvarneru. Krsto Frankopan u službi njemačkog cara stalno drži inicijativu na ratištu oko Trsta, i to s hrvatskim četama u Istri, a čes-

²¹ U izd. *Arkiva za pov. jug.*, »Iz ruk. ljet. M. Sanuda«, knj. VI, nije navedeno da je providur armade Hironimo Contarini pristao s galijama u Hvaru, jer se on javlja prema tom izdanju samo 7. lipnja iz Silbe, a zatim 11. lipnja iz galijskog Korčule. Iz talijanskog izdanja »I Diarii di Marino Sanuto«, tomo X, 594, na dan 19. VI zabilježeno je da se Contarini javio još 8. VI »in galia apresso Zara«, a u st. 623—624 zabilježen je 24. VI njegov dolazak u Hvar, ali s pogrešno navedenim datumom njegova izvještaja (2 VI!), jer se iz teksta njegova izvještaja iz Hvara vidi da je tamo stigao 8. VI navečer, a isplovio 10. VI ujutro.

kim duž rijeke Soče. Tokom lipnja i srpnja g. 1510. ponovo je s juga ugrožena Padova, pa se bombardiranje čuje i u Veneciji, gdje je proglašena neka vrsta opće mobilizacije za obranu Padove. Grad brane s plaćeničkim četama pored ostalih i Marin i Dominik iz Ulcinja, Andrija iz Trogira, Matija iz Zadra, te Ivaniš Nenadić iz Poljica. Položaj branilaca postao je još teži zbog pojave kuge u Padovi i Veneciji. Zbog teške situacije na ratištu oko rijeke Pad imenovan je generalni kapetan Pada s velikom flotilom od stotinjak manjih brodova.

Iz mnogih izvještaja koji tokom lipnja i srpnja g. 1510. stižu u Veneciju iz Levanta, Španjolske i Sicilije, često se spominju dubrovački brodovi, koji se svugdje nalaze, bilo na putovanjima iz Flandrije ili Španjolske, a naročito između luka istočnog dijela Sredozemnog mora. Tako su dvije dubrovačke nave iz Aleksandrije stigle na otoka Hios u grčkom arhipelagu i prve donijele vijesti o pripremama flote egipatskog sultana u Crvenom moru protiv Portugalaca u Indiji. Nema sumnje da se dubrovačko brodogradništvo tada dobro koristilo neutralnim položajem Dubrovačke Republike kada su sve glavne pomorske države ratovale. Međutim, opća nesigurnost vladala je tada i na moru. Između Mletačke i Dubrovačke Republike vladali su tada dobri odnosi, a ipak su tri galijske stacionirane na Kreti uzaptile u svibnju dvije dubrovačke karavele na putovanju iz Ancone u Carigrad s ankonitanskim i dubrovačkim teretom. Zbog toga se 22. lipnja dubrovački predstavnici (Drago, Lovro Avane?) žalile duždu Leonardu Loredanu (vladao od 2. X 1501. do 22. VI 1521), kojemu su donijeli pismo kneza i Vijeća. Zanimljiv je Sanudov opis njihova izgleda i odjeće.²² Sjedeći uz Dužda, koji je prihvatio zahtjeve o povratku brodova i robe i obećao poslati posebnog sekretara na Kretu da to uredi, a krivci da se kazne, oba su predstavnika tada izrazila zabrinutost Dubrovniku za daljnji opstanak Mletačke Republike (afanne auto per la perdeda dil Stado), na čemu im je Dužd zahvalio, rekavši da se nada uz pomoć Božju spasiti državu (sperava in Dio di ricuperarlo). O odluci prigodom tog posjeta iz Venecije je odmah bio obaviješten mletački poslanik kod Pape, koji u pismu iz Rima hvali takav postupak, jer je i poslanik Ancone kod Pape oštro reagirao (fulminava), ali se umirio, a on mu je prigovorio da brodove Cresa i Osora, koje su Anconitanci ranije zaplijenili nisu nikada vratili.

Dubrovački pomorski promet na Levantu s muslimanskim zemljama ometali su i gusarski brodovi, koje su opremali vitezovi iz Rodosa i krajem te godine su u jednoj prilici uhvatili i odveli u Rodos pet trgovačkih brodova, od kojih su tri bila dubrovačka. Prema tadašnjim izvještajima mletačkog konzula u Aleksandriji, izgleda da 12 dubrovačkih brodova stalno saobraća s tom lukom ili se toliki broj uvijek nalazi u trgovačkim operacijama u toj luci. U blizini Aleksandrije su mletačke stražarske galijske zadržale jednu hvarsku navu s patronom iz Dubrovnika Matijom di Polo s lažnim dokumentima i teretom vrijednim 12.000 dukata, koji je bio određen za francuskog konzula. Budući da su Mletačka Republika i Francuska bile u ratu, zapovjednik galijske je namjeravao zaplijeniti brod i robu, ali na intervenciju egipatskog admirala luke Aleksandrije, hvarska nava je bila oslobođena. U isto vrijeme se nalazi u Alek-

---

²² I. Diarii di Marino Sanuto, tomo X, 347. »Veneno do Oratori dila Comunita di Ragusi vestiti a manege a comedo luno laltro ducal paonazzo con becchi di veludo senza barba«

sandriji neki Rado iz Luštice (Boka Kotorska) sa svojim brigantinom, koji prodaje admiralu Aleksandrije oklope i čak prima unaprijed kaparu.

Značenje brodovlja protiv Venecije u Jadranu dobro su uočile Njemačka i Ugarska polovicom i krajem g. 1510, jer njemački car nastoji dobiti u Jadranu dio španjolske flote, a od Pape traži slobodnu upotrebu luke Ancone. Uputio je poslanika Stasolda bosanskom sandžaku s porukom neka Turska iskoristi povoljnu priliku i osvoji Ulcinj, Bar i Kotor. Obaviještena o tome od svog baila Zustignana iz Carigrada, mletačka vlada šalje posebnog izaslanika sultanu da to spriječi. U ugovoru o savezu Ugarske i Njemačke zaključenom 1. listopada u Constanzi protiv Venecije, bilo je uz ostalo utvrđeno da će njemački car i njegovi saveznici pomagati Ugarsku u Jadranu s 24 dobro opremljene galije i 6 teretnih brodova.²³ To su vjerojatno razlozi zbog kojih je pozvan dio galija iz Krfa u sjeverni Jadran, a u zamjenu na Krf dolazi šest novopremljenih galija na Kreti. Na hitnu potrebu da navedeni odred galija stigne u sjeverni Jadran upućuje naredba rektorima 12. rujna da ih čim stignu u Zadar »odmah upute ravno u Chioggiu brzo, brzo« (che subito le mandino adretura a Chioza, subito, subito). Prolaz ovih galija pored Hvara bio je ponovna prilika za intervenciju protiv pučana na Hvaru, ali nije uopće dolazilo u obzir da se one tamo zaustave. U isto vrijeme zaustavio se u Hvaru vojvoda otoka Krete sier Alvise Arimondo na putu iz Krete u Veneciju, razgovarao je s nekim pučanima i izvijestio o njihovoj dominaciji. Vidio je u Hvaru i križ iz kuće Bevilaque »koji je učinio mnoga čuda«.²⁴

IV

Početkom g. 1511. još traje neizvjesnost u vezi s osvajanjem Dalmacije od Ugarsko-Hrvatske, koja je bila obavezna prema ranijem ugovoru s njemačkim carstvom u Constanzi da započne rat protiv Mletačke Republike 1. travnja g. 1511. Vjerojatno je zbog toga njezina vlada odlučila da se opremi 30 novih galija, i to 8 na Kreti, jedna na Zanteu, jedna na Kefaloniji, dvije u Dalmaciji (Kotor i Zadar), a ostale u Veneciji. Istodobno je naređeno zapovjedniku flote Hironimu Contariniju da se iz Ligurskog mora vrati u Jadran sa svojih 15 galija, a tri galije da ostavi kad stigne u Krf (15. veljače) za čuvanje Dalmacije. To traže zadarski knez Lorene Corner i kapetan grada Francesco Prioli zbog pokreta četa hrvatskog vojskovođe Ivana Karlovića, krbavskog kneza, kojemu pripada Obrovac (pêrche quel Conte Zuane di Corbavia non è da fidarsi). Međutim, Ugarsko-Hrvatska nije započela rat za osvajanje Dalmacije. To je spriječila nesloga Sabora i utjecaj Pape, a naročito vještina mletačkog poslanika Pasqualiga, ali i dalje traje francuski i njemački pritisak da Ugarsko-Hrvatska osvoji Dalmaciju.

²³ Klaić, Povijest Hrvata, knj. IV, 290.

²⁴ I Diarii di Marino Sanuto, tomo XI, 348—350, Venecija 1883. A. Arimondo je 15. IX 1510. u Kolegiju izvijestio o stanju na Kreti, a o svojem putu iz Krete do Venecije je rekao: »Fo a Curzola, dove trovo 30 zentilomeni lesignani venuti, dolendosi di popolari di Liesna. Poi fo a Liesna, dove erano 4 over 5 nobeli soli, et quelli popolari sonno da lui, e li mostrono processo contra li nobeli. Et vete uno crocefixo piccolo, qual à fato assà miracoli questa quaresema passata.«

Velika zima i oluje početkom te godine nanijeli su mnogo štete ratnom i trgovačkom brodovolju. Tako je oluja raspršila Contarinijevu flotu sjeverno od Sicilije u plovidbi na Krk i dvije galijske su propale. Jedna od njih je bila pod suprakomitom Falierom i među samo 14 spašenih bili su i galioti Luka i Marko iz Bara i »compagni« (vojnici) Matij i Dominik iz Splita. Ispred same Venecije je 5. siječnja oluja potopila tri velike trgovačke nave stigle iz Sirije, jednu od 500, drugu od 300 tona nosivosti (1 100 i 600 bačava) i još jednu (odnos bačava i tona prema P. Molmentiju). Rijeka Pad je bila zaleđena. Tada je Republika zbog ratnih troškova i u velikim financijskim poteškoćama, pa se provode stroge mjere štednje i ograničenja. Sve javne službe morale su se obavljati besplatno, a zabranjeno je bilo nošenje nakita, luksuzno oblačenje, igranje karata i karnevalske maske izvan kuća. Židovima je kretanje bilo ograničeno. Uz to je jak potres 26. ožujka nanio gradu mnogo štete.

Iz Krfa je Contarini uputio dio galijske u Istru pod zapovjedništvom Bartola da Mosta, a dio u zimsku raspremu, ali je poslije tražio da mu se pošalje 300 vesala, jer ih je mnogo izgubio u oluji kod Sicilije. S trećim dijelom će krenuti na Kretu, gdje se od jednog dubrovačkog sužnja na brodu turskog trgovca saznalo za nemire i pljačku mletačkih skladišta u Aleksandriji.²⁵ Međutim, u isto vrijeme je bio u luci i jedan dubrovački brod, koji je potpuno slobodno i bez ikakvih smetnji vršio trgovačke operacije, što je izazivalo zavist Mlečana.²⁶

U Egejskom moru tokom ljeta pojavilo se 11 turskih gusarskih brodova, koje progoni providur flote Hironimo Contarini oko Peloponeza i otoka Ceriga, Naksosa i Milosa. U isto vrijeme (29. kolovoza) na ratištu kod Istre približio se iz Trsta utvrđenju Milje Krsto Frankopan. U Veneciji se ocjenjuje da je mletački dio Istre u opasnosti od Frankopana (venendo ruina tutta quella provintia). Vjerojatno zbog toga se javlja Contariniju na Krk da dođe u sjeverni Jadran, a osim toga mu je isteklo i obavezno vrijeme boravka u floti. U obranu Istre šalje se kao providur Sebastian Giustinian, vitez, član vlade i Vijeća mudrih. On je 13. rujna bio izabran za generalnog providura Dalmacije zbog nemira pučana, ali je prije toga zadržan u Istri (pericolo de l'Historia (...) Zustignan è pratico in Historia). Osim u Dalmaciji, naročito na Hvaru, u Zadru i Šibeniku, javljaju se nemiri u kolovozu g. 1511. i u Kotoru. Zbog toga je Contarini isplovio oko 31. VIII iz Krfa u Kotor (per sedar la rixa).²⁷ To ga je zadržalo izvjesno vrijeme. Na mletačko-njemačkoj fronti kod Soče osvo-

²⁵ N. dj., tomo XII, Venecija, 1886. 208. U pismu iz Herakliona (Candia) od 14. IV 1510, koje je stiglo u Veneciju 31. V navodi se dolazak jednog turskog trgovca s turskim galijunom patrona »Charagoxa di Galipoli« a stigao je iz Aleksandrije. Na brodu se nalazio sužanj Marko Stjepanov, koji je bio kalafat na navi patrona Tome Ruška (Thomaxo de Ruscha) iz Dubrovnika. U izjavi na Kreti o događajima u Aleksandriji rekao je među ostalim i »altro dize non sa, per esser povero mariner«.

²⁶ Isto. U pismu iz Kaira od missier Domenega Spartarga od 1. IV primljenog u Candiji 9. V 1510. opisuje se progon Mlečana u Aleksandriji i navodi: »Tamen ge in Alexandria una sua nave raguxea (che Idio avesse voluto la non fosse vegnuda!) con bote 60 de ogio (...), mandole, mortasangue, piombi, et XV in XX carateli de nuce, divuolgendose, per lui consollo, come di altre ne die venire, tamen la sorse fuora et ebe salvoconduto, el vender, el compra il è conesso con ogni libertà.« Za mletačkog konzula navodi da je »in cadene«, tj. uhapšen.

²⁷ N. dj., 521. Pismo providura armade Hironima Contarinija iz Krfa od 31. VIII 1510, primljeno u Veneciji 15. IX.

jio je Frankopan Gradišku i napadao Udine i Cividale, te ugrozio Marano kod Monfalcona, pa je pomoć flote za sektor od Caorle do Milje hitno tražena. Tu se nalaze fuste Cresa i Krka (od 22 veslačke klupe i 3 vesla na svakoj klupi), a okupljaju se i brigantini i barke iz Pirana i Izole. Contarini je stigao s dvije galijske blizu Pule 11. rujna, a dvije je uputio ranije. On izvješćuje da je galijska Michiela i Cornera javio na Krf da »leteći« dođu u Istru (venisise volantissime in Histria) i javlja što je sve protiv pučana u Kotoru poduzeo i da iz Pule posebnom barkom šalje uhvaćenog kotorskog popa Nikolu Čulovića (Chiulovich), koji je s Ivanom Berbierom pozivao pučane na oružje.²⁸ Upozorava na širinu pokreta pučana u Dalmaciji, koji žele postići svoje ciljeve na štetu Sinjorije.

Contarini je već 14. rujna kod Milje, a zatim 19. rujna kod Pirana, gdje sprema diverzije protiv Trsta i Rijeke. U području Kvarnera uspješno korsari protiv mletačkog prometa neki Jakov iz Rijeke sa svojim brigantinom. Napad Frankopana na utvrđenje Milje nije uspio. U okršaju sudarili su se na konjima Krsto Frankopan i vođa stradiota Andrea Zviran i Krsto je bio teško ranjen u lice. Krajem g. 1511. održavaju se u Veneciji velike svečanosti na kojima se slavi zaključeni savez (4. listopada) Pape, španjolskog i engleskog kralja i Mletačke Republike protiv Francuske. Smatra se da je to spas Republike, ali ona je i dalje sve do g. 1518. u ratnom stanju s Njemačkim carstvom. Na svečanostima se u povorkama nosi karikatura francuskog kralja Ljudevita XII. Uz dužda Loredana, nalazi se u nekoj ceremoniji novoizabrani providur armade Vincenco Capello, koji 26. prosinca nosi duždev mač. To je novi zapovjednik mletačke flote, koji će tri godine kasnije s flotom ugušiti ustanak pučana na Hvaru i Visu. Tada su mu bile 43 godine.²⁹

Početkom g. 1512. nalazi se Sebastian Giustinian još u Istri, a u svibnju je krenuo u Dalmaciju kao generalni providur s posebnim ovlaštenjima (avogador, provedador, sinico et executor). Njegov je zadatak da likvidira pokrete pučana. Zadržao se u Dalmaciji od svibnja do studenog te godine. S obzirom na to da je po odluci Senata dobio 100 vojnika-pješaka i ratne galijske suprakomita

²⁸ N. dj., tomo XIII, Venecija 1886, 82. Contarini je Čulovića dao bičevati i osudio na progonstvo »relegato in perpetuo a Veniexia e rompendo il confin tuto il suo vadi a la fabrica di San Trifon«. Berbier je isto prognan »bandito in perpetuo di Cataro e non possa star a Budua nè a Dulzigno, e rompendo i confini sia apichato per la gola«.

²⁹ Enciclopedia Italiana, sv. VIII, 833—834, Rim 1930. V. Capello sin Nikole bio je pripadnik poznate mletačke patricijske obitelji. Obavljao je slijedeće javne funkcije: poslanik kod engleskog kralja Henrika VII, general mora 1513, poslanik kod pape Hadrijana VI 1522. i Klementa VII 1523. prokurator Sv. Marka i peti put zapovjednik flote u kršćanskoj koaliciji protiv Turske g. 1540.

O V. Capellu zabilježio je Sanudo (I Diarii di M. Sanuto, tomo XIII, Venecija 1886, 25) dana 5. X 1511. kako je tog dana izabran V. Capello za providura armade. Mlad je i bogat, a bio je kapetan »di le galie di Fiandra«. Otac mu sier Nicolò umro je kao providur armade. Izbor V. Cappella izvršen je između 28 kandidata (u Senatu: 83 glasa za i 51 protiv, a u Velikom vijeću između pet kandidata 812 glasova za i 408 protiv).

Grob V. Capella nalazi se u crkvi Santa Maria Formosa u Veneciji s nadgrobniim spomenikom, reljefom flote galijske i natpisom na latinskom jeziku: »Vincenzu Capellu senatoru, carskom prokuratoru, preslavnom mužu u domovini i vani i za Republiku vrlo zaslužnom — Vincenzo sin sebi i potomcima dao je postaviti 1541.«. Op. p.

Hironima Liona i Hironima Capella, to je bila neka vrsta kaznene ekspedicije. Takav je bio i Giustinianov postupak. Iznenadnim prepadima uspio je pohvatati vođe pučana u Zadru i Šibeniku. U blizini Zadra krajem srpnja, sastao se s krbavskim knezom Ivanom Karlovićem radi obrane zajedničke granice od Turaka, a u Šibeniku s nekim turskim poslanikom, koji mu je zakletvom obećao da će mu biti »vječni prijatelj«.

Na Hvaru je Giustinian boravio oko dva i pol mjeseca, od početka kolovoza do polovice studenog. Za napad na Vrbosku 28. kolovoza pojačao je kaznenu ekspediciju sa 760 vojnika, naknadno dovedenih iz Zadra, Šibenika, Trogira, Brača i Poljica. Matija Ivanića i druge vođe nije uspio uhvatiti kako je namjeravao, navodeći u izvještaju jedan dan ranije: »Uхватit ću ih žive ili mrtve i spreman sam, ako bude potrebno, dati život da oslobodim ovaj nesretni kraj tolikog nasilja i privedem ga poslušnosti, kao što sam to učinio u Zadru i Šibeniku.« Međutim, u tome nije uspio, a Vrboska je tada opljačkana i spaljena. Suprakomit galije Hironimo Capello u izvještaju tvrdi da je toliko opljačkano da se moglo opremiti 10 galija. Kod Jelse je 19. rujna došlo do oružane borbe između Mlečana i hvarskih pučana u kojoj je bio ranjen Matij Ivanić, ali je Giustinian sa svojim vojnicima prisiljen na uzmak. U službenom izvještaju u Veneciju od 20. rujna navodi on među ostalim: »Zaklinjem se Bogom: da smo tamo ostali samo još toliko vremena koliko je potrebno da se izmoli jedan očenaš, bili bismo svi posječeni u komade (tagliati a pezzi) zajedno sa suprakomitom galije sier Hironimom Lionom.«

U međuvremenu je nastupio i protiv pučana u Splitu, koji su digli bunu i htjeli spriječiti davanja brodovlja za kaznenu ekspediciju protiv hvarskih pučana.³⁰ Tada je i u južnom Jadranu u Baru (Starom) planuo ustanak pučana protiv plemića, pa je i tamo trebao intervenirati, ali je on to odbio »jer nema vojnika ni galije«. Smijenjen s dužnosti generalnog providura Dalmacije zbog neuspjeha i pozvan u Veneciju, Giustinian traži posebno osiguranje za putovanje po moru, jer da »s manjim brodovima neće biti siguran od onog Matija Ivanića, koji na moru ima mnogo brodovlja (con altri navilli minori non sara sicuro da quel Mathio Ivanich che ha molti legni per mare)«. Ovo upućuje da je naoružano brodovlje pučana — mali i brzi gripovi — i tada značajan faktor ustanka i njegova relativno dugog trajanja (4 godine, 4 mjeseca i 23 dana). Pomorski događaji u vezi s ustankom obrađeni su u našoj historiografiji,³¹ pa su ovdje samo sumarno prikazani.

Sebastian Giustinian je značajna mletačka ličnost svog vremena s velikim vojničkim i političkim iskustvom. Kasnije je on poslanik na engleskom dvoru, a zatim na francuskom, gdje je bio vrlo cijenjen od Ljudevita XII i Franje I, a poslije je zamjenjivao i samog mletačkog dužda. Stoga se i uspjeh pučana, a posebno ličnost Matija Ivanića mogu ocijeniti kao vrlo značajni.

Krajem g. 1512. manji dio mletačke flote nalazi se još od proljeća na zahtjev Pape ponovo oko Genove, gdje se priključila i galija Hironima Capella, koja je bila na Hvaru s Giustinianom. Međutim, kako je Republika opet u sukobu s Papom, jer favorizira Španjolsku i Njemačku na štetu Venecije, do-

³⁰ G. Novak, *Povijest Splita II*, Split 1961, 236.

³¹ L. Dančević, *Pomorske operacije u Pučkom ustanku na Hvaru i Visu Hvarski zbornik II*, 1974, 39—76.

lazi do raskida saveza i Venecija se u ratu priključuje Francuskoj. Zbog toga je galijama kod Genove naređeno da se vrate u Jadran. Odnosi s Ugarsko-Hrvatskom još su neizvjesni u vezi s Dalmacijom. O njima je izvijestio u Senatu 4. rujna poslanik Pietro Pasqualigo, koji se vratio iz Budima i izjavio da je Ugarsko-Hrvatska pod oružjem, što bi moglo ugroziti mletačku Dalmaciju, a preporučio je sporazum obiju država protiv Turske. Za njegov izvještaj Sanudo je zabilježio da je bio odličan (*optima relatione e con bona lingua*). U Budimu je novi poslanik Antonio Surian nastavio budno pratiti sve što se odnosi na Dalmaciju.

U sjevernom Jadranu tada s dosta uspjeha djeluje gusar Kalur iz Kopra, a za račun vojvode od Ferare, neprijatelja Venecije. To je bivši mletački zapovjednik galije, koja se nalazila u Otrantu kod Sazena prije 12 godina, kada je za vrijeme mletačko-turskog rata bila zarobljena od Turaka komunalna galija Paga, a Klur i još dva suprakomita nisu joj pritekli u pomoć.

U prosincu g. 1512. nalazi se mnogo hvarskih pučana u Veneciji, a vodi ih Matij Ivanić. On 3. prosinca govori pred mletačkom vladom protiv Giustiniana, što je neobično, jer tada na Hvaru vlada kuga, a osim toga Ivanić je od Giustiniana ranije proglasom optužen s još 68 pučana i ucijenjen. To se može objasniti teškim položajem Republike i vladajućim pravnim režimom.

Početkom g. 1513. nastupio je dužnost novi zapovjednik mletačke flote (*provedador di l'armada*) Vincenzo Capello. Posebni ceremonijal je tada održan u Veneciji 27. veljače. Naređeno mu je da isplovi s dijelom flote prema Krfu i odatle započne potjeru protiv velikog broja turskih gusarskih brodova, koji su ugrožavali promet u Egejskom, a španjolski u Jonskom i Jadranskom moru. Tada je novi i ratoborni sultan Selim I (*homo ferocissimo e tutto di guerra*) izazvao zabrinutost kršćanskog svijeta. Pored toga na Krf stižu trgovački brodovi iz Aleksandrije zaraženi kugom, pa je u jednoj »konzervi« od tri broda umrlo u ožujku na putu 80 ljudi. Tada su vladale velike oluje u Egejskom moru, pa se na jednoj kretsnoj galiji na putu iz Krete u Cipar utopio s cijelom posadom od 250 ljudi i Zuan Navajer. Bio je na dužnosti sindika Levanta, a dvije godine prije je bio providur na Hvaru više mjeseci i vodio postupak za smirivanje ustanka. Iz Krfa Capello javlja da je u lipnju uhvatio kod Patrasa i Lepanta pet turskih fusta gusara Karamasana, koji je u bijegu pobio 100 robova-kršćana na fustama.

Tada su Francuska i Mletačka Republika namjeravale napasti južnu Italiju, jer je Capellu naređeno da skupi flotu i isplovi »verso schiavonia« s izgledom da napadne Apuliju. Zbog toga Capello požuruje da mu se priključe dvije galije koje prate mletačkog poslanika u Carigrad. Iz Dubrovnika je 17. lipnja poslanikov tajnik Barbarigo uputio izvještaj, u kojemu daje vrlo visoku ocjenu mudrosti dubrovačke vlade i bogatstvu grada.³² Daje i neke podatke o veličini brodova u dubrovačkoj luci i vrijednosti tereta. U luci je zatekao jednu dubrovačku navu od 400 bačava (oko 200 tona nosivosti) koja je stigla iz Engleske s teretom vrijednim 98.000 dukata (9.000 *charisse*, *stagni* e *panni fini*).

³² Iz ruk. ljet. M. Sanuda, knj. VI, 400—402, »Governata benissimo et questi soi Nobeli e molto industriosi (...) le ricchezze assai et incredibile hanno (...) Ragusei apresenteno al Orator do castroni, do agnelli, frutte fige, cocumeri, armellini e ceriesce et do scatole di confeto et alcune cere«.

Druga nava od 500 bačava (oko 250 tona) otputovala je u Anconu s teretom vrijednim 112.000 dukata (sede e zambelotti, gropi di raxon).

S flotom od osam galija i više naoružanih brigantina Capello od 16. kolovoza do 12. listopada krstari između Zadra i Korčule, a zadržao se kraće vrijeme u Vodicama i u Hvaru u očekivanju naredbe za napad na obalu Apulije. Međutim, od operacije se odustalo jer bi Španjolska koja je vladala Apulijom spremno odbila taj napad. Pored toga, porazi mletačke vojske u Lombardiji ugrozili su čak i samu Veneciju, a njemačke i španjolske čete spalile su Margeru i Mestre, predgrađa na kopnu, što od g. 1328. kad su ih spalili Mađari, nije uspjelo ni jednom neprijatelju Republike. Capello je hitno pozvan u Veneciju i 25. listopada je stigao u Istru, a zatim u Chioggio. Tu je veći dio komandnog osoblja i posada iskrcan i zbog kritičnog stanja na fronti poslan na kopneno ratište kod Trevisa i Padove, da pojačaju obranu. Dobrovoljci se šalju u obranu Padove bez plaće i dobivaju samo kruh i vino. Kroničar Marin Sanudo je među tim dobrovoljcima i sa sobom je poveo pet ljudi i jednog konja. Ostao je u obrani grada 35 dana i 2. prosinca se vratio u Veneciju. U oskudici novca država zajmovima plaća vojsku. Poznatom slikaru Tizianu je tada naređeno da besplatno slika u dvorani Velikog vijeća.³³

Početak prosinca je sa sjevera izvršio prodor Krsto Frankopan duž Soče i kod ušća osvojio važni položaj Marano, a zatim i Monfalcone. U neuspjelom mletačkom pokušaju da ih preotme stradale su tri galije, a sudjelovao je i jedan brigantin iz Milje, 8 barka iz Kopra, 2 iz Umaga, 16 iz Pirana sa 100 pješaka i 3 barke iz Poreča. Situacija mletačke države je tada bila tako teška da je Turskoj ustupljeno pravo da se njezina flota koristi lukama pod mletačkom upravom, a izgleda da je tada Venecija bila spremna čak i pozvati Turke u pomoć i dovesti ih na jug Italije.

U Turskoj su vršene ozbiljne pripreme za supremaciju na moru, jer je u Carigradu i Galipoliju u Dardanelima od listopada g. 1513. započela izgradnja velikog arsenala za stalni smještaj pod svodovima (volti) 200 ratnih galija. Krajem te godine vladala je velika zima i oluje u Jadranu. Kod Krfa se početkom studenog potopila velika mletačka trgovačka nava s mnogo obitelji i žena, koje su putovale na Cipar. Među malobrojnim spašenim članovima posade bio je neki Matija iz Šibenika, kuhar, meštar Ivan iz Kotora, brijač i Damjan Paštrović.

Zanimljivo je da su te godine u srpnju izbili nemiri pučana i na otoku Egini uz istočnu obalu Peloponeza protiv feudalnog gospodara otoka.

Početak g. 1514. nalazi se veći dio mletačke flote u sjevernom Jadranu u blizini ratišta. Mnoge su se galije morale rashodovati zbog duge upotrebe, pa se pristupilo djelomičnoj obnovi i izboru 16 suprakomita, koji će preuzeti zapovijed nad novim galijama s obavezom službe od šest mjeseci, tj. do studenog g. 1514. uz naknadu od 1 100 dukata po svakoj galiji normalnog tipa (sotil), a

---

³³ I Diarii di Marino Sanuto, tomo XVI, Venecija 1886, 316. Dana 31. V 1513. je zabilježio: »In questo Consejo di X simplice, fo preso che Tiziano pytor debbi lavorar in sala dil Gran Cosejo come li altri pytori, senza però alcun salario, ma la expetativa solita darsi a quelli hanno pinto, ch'è stà Zentil et Zuan Belin et Vetor Scarpaza, hora mò sarà questo Tiziano.«

nešto više za veći tip (bastarda). Propisana je i obavezna posada.³⁴ Pored nepovoljnog stanja na ratištu, u Budimu se opet pokreće pitanje Dalmacije, a i vijesti iz Carigrada nametale su oprez i jačanje flote. Prema tim vijestima, Turska je počela opremiti flotu od 270 brodova: 100 galijskih, 40 galeota, 20 fusta, 20 palandarija i 60 raznih drugih pomoćnih brodova, a od stare flote izabrano je 30 dobrih galijskih. Početkom veljače vratio se iz Padove u Chioggiju na brod zapovjednik flote Vincenzo Capello. Radi dopunske obrane mletačke Istre i čuvanja tršćanskog zaljeva formiran je stalni odred manjih brodova i Toma Moro je imenovan za »kapetana male flote Kvarnera« (capitano di l'arma minuta di Quarner). Mletačka Republika želi zbog sigurnosti pod svaku cijenu čuvati prijateljstvo Turske, pa izgleda da je zaključen tajni savez za vrijeme boravka turskog poslanika Ali beja u Veneciji, primljenog s velikim počastima. U ovoj velikoj i zamršenoj političkoj kombinaciji u kojoj je Venecija ulagala značajne napore, uz glasine da će Turskoj predati Šibenik i Split, dogodio se incident s turskim poslanikom na povratku, kada se zaustavio na prolazu s brodom u Hvaru. O tom incidentu, odnosno jednom sužnju Ali beja, koji je pobjegao s broda u Hvaru, još se dugo vodila prepiska između Carigrada i Venecije.³⁵

Zapovjednik Capello s odredom flote kreće se između Marana i Kopra. Radi dodatnog pojačanja naređeno je naoružanje još 10 barka iz Kopra, 5 iz Pirana, kao i da se s mora blokira Trst i Marano, koje su branile češke čete. Tu je stalno aktivan korsar iz Milje zvan »Bombec« (ili »Bobica«) uz mletačku plaću od 190 dukata mjesečno.

Iz Krka je knez Ivan Moro u lipnju organizirao prepad na Bakar i Bakarac s 800 ljudi ukrcanih na tri fuste i 40 barka, ali bez većeg uspjeha. Opoмену je iz Venecije da ne »izaziva rat s te stranek«.

Međutim, 5. lipnja g. 1514. kod Marana je u jednom okršaju u zasjedi zarobljen njemački glavni zapovjednik te fronte Krsto Frankopan, kojega je Capello zadržao na svojoj galijskoj i otpremio u Veneciju, gdje je ovaj događaj ocijenjen kao velika pobjeda i olakšanje. Krsto Frankopan je ostao u mletačkom zarobljeništvu još pet godina. Vjerojatno je ovaj mletački uspjeh omogućio da zapovjednik flote Capello napusti sjeverni Jadran i krene na Krf, kamo je stigao u srpnju i odakle se prvi put javlja 2. srpnja. Namjeravao je krenuti u Egejsko more (Arzipelago), gdje se pojavilo 20 turskih fusta i javio je na Kretu da pripreme dvopek (biškot), ali zbog novog ustanka na Hvaru naređen mu je pokret s flotom prema Hvaru.

Prva vijest o događajima u Hvaru stigla je u Veneciju u ponedjeljak 14. kolovoza od splitskog kneza Bernardina da Riva. Istog dana je na osnovi te

³⁴ N. dj., tomo XVII, Venecija 1886. 482. Uvjeti o broju posade objavljeni su 15. I 1514. kao obveza svakog suprakomita, i to: 133 veslača, 32 strijelca, 8 compagni, 12 provieri, 2 plemića, komit, parun, pisar, 3 maistranze, 2 bombardiera, scalco, kuhar, jedrar, portolati itd.

³⁵ N. dj., tomo XVIII, Venecija 1887, 61. Za dan 21. III 1514. navedeno je pismo iz Hvara od kneza Vincenza Donada od 11. III o dolasku galijske Anzola Truna s turskim poslanikom i nestanku njegova sužnja »di nation Hongaro«, kojega su sakrili fratri franjevci u Hvaru s namjerom da ga vrate u kršćansku vjeru, što je izazvalo bijes poslanika »Orator vene in tanta colera chel ferite uno fante dila galia et uno altro fante di scandoler e con furia ando in el monastero di diti frati batendo frati fazendo cossa terribile per aver questo suo sciavo«, ali ga nije dobio.

obavijesti Vijeće desetorice (con la Zonta) uputilo pismenu naredbu u Krk providuru armade Capellu »da odmah krene tamo (na Hvar; L. D.), gdje će dobiti upute za daljnji postupak« (che subito si trasferissa de li al qual le li dara la commission di quanto arà seguir).³⁶ Druga obavještenja iz Hvara stizala su u Veneciju sukcesivno 16. kolovoza (od kneza V. Donada i kaštelana Malipiera), 22. kolovoza (od Donada, Malipiera i kaštelana Loredana) i 4. rujna (od Donada). Capello se prvi put iz Hvara javlja u ponedjeljak 15. rujna i ta je obavijest stigla u Veneciju 28. rujna. Navodi »da je stigao i da se tu nalazi s 15 galiija prema naredbi prejasnog Vijeća desetorice sa zontom« (suo zonzer li, dove si ritova con galie 15, et ha eseguito il comandamento datoli per 10 illustrissimo Consejo di X con la zonta). Iz Krfa je isplovio prema Hvaru 7. rujna oko podne sa sedam galiija, a tri bastarde je uputio nekoliko dana prije, koje su 4. rujna već bile u Hvaru. Od ovih triju galiija, jedna je bila opremljena na Kreti, a ostalim dvjema zapovijedaju suprakomiti Filippo Grimani i Domenico Bembo, koji je zamijenio svojeg brata Sebastiana, poginulog prigodom zarobljavanja jednog španjolskog gusarskog galiijuna u južnom Jadranu. Prema drugoj verziji umro je na svojoj galiiji od šarlaha i tijelo je donijeto u Veneciju 13. rujna. Ostalih pet galiija se negdje usputno priključilo Capellu, jer kako on javlja iz Hvara 15. rujna, s njime je 15 galiija ukupno. Među zapovjednicima ovih galiija istaknuti je suprakomit Hironimo da Canal, koji je na kopnu otoka Hvara vodio 1 500 iskrcahnih vojnika u borbi protiv pučana.

O brodovlju pučana zabilježena su u jednoj predstavi³⁷ izbjeglih hvarskih plemića u Trogir od 31. kolovoza dva podatka, i to:

- da to brodovlje »dominira neprestano već pet godina Hvarom i Visom« raspolažući s više od trideset gripova, dobro naoružanih artiljerijom i municijom. To nam govori da je ono aktivno u toku cijelog ustanka od g. 1510. do 1514. i
- drugi podatak u kojemu se navodi aktivnost pučkog brodovlja u zadnje vrijeme, tj. nešto prije 31. kolovoza »36 gripova dobro naoružanih ljudi, s artiljerijom i drugom municijom dođoše prošlih dana u Omiš, koji spada splitskom teritoriju prijeteći svoj okolici kao da bi oni bili gospodari mora«.

Ova je operacija izvršena u vrijeme kad je vodstvo pučana moglo znati da je protiv njih krenula mletačka flota i vrlo vjerojatno je navedena operacija pokušaj diverzije sa svrhom da odvuče i podijeli mletačku flotu. Iz raspoloživih podataka nije poznato da li su u tome uspjeli.

Providur Capello se poslije Hvara javlja 20. rujna iz Visa i izvještava Vijeće desetorice da je »najprije potopio sve barke i brodove Hvara da uhvati neke razbojнике i ukroti pučane«, a zatim je 3. listopada s 10 galiija iskrcao vojsku u Starom Gradu. Sve operacije je završio i porazio pučane do 16. listopada, tj. nakon mjesec dana, što je prilično dugo vrijeme za veliku vojno-pomorsku snagu kojom je raspolagao i djelovao na relativno malenom podru-

³⁶ N. dj., 439.

³⁷ Sommario delle carte attinenti alla miracolosa Crocetta della Chiesa cattedrale di Lesina. Dok. s 13 priloga i uk. 36 str. — prijepis ovjeren g. 1795. od javnog bilježnika u Hvaru Petra Gargurića Kasandrića u Sveuč. knj. u Zagrebu pod sign. R 7196. — Stipišić, n. dj.

čju, kojim je jedna njegova galiya mogla prokrstariti za jedan dan vožnje. Mletačka vlada je svakako dala veliko značenje ovoj operaciji, jer je tada bila izvršena najveća koncentracija flote poslije četiri godine, tj. od napada na Genovu g. 1510, kada su bile upotrijebljene jednake snage flote. O tom govori i podatak da je 9. listopada Vijeće desetorice sa zontom³⁸ cijelo poslijepodne i navečer raspravljalo o akciji na Hvaru i Visu, a dužda Leonarda Loredana su na sjednicu donijeli u stolcu, jer nije mogao hodati. Tada je imao 76 godina.³⁹

V

Poslije operacije na Hvaru i Visu Capello je prema nalogu vlade uputio dio galiya u Veneciju u zimsku raspremu, a s drugim većim dijelom se vratio na Krk 31. listopada g. 1514. Na Krku je tada bio uhvaćen jedan pučanin, bjeGUNAC iz Hvara, za kojega je objavljeno da će ga tamo providur armade objesiti »da bude svima za primjer«. ⁴⁰ Istog mjeseca zbio se neobičan događaj između jonskih otoka u kanalu Guiscardo s karavelom Nikole Ciprijanova iz Hvara, koju je uhvatio jedan španjolski galijun (s 80 članova posade i mnogo topova) iz Malage. Galijun je preuzeo njezinu posadu od 16 ljudi, osim pilota i sina vlasnika karavele, a na karavelu je doveo isto toliko svoje posade i preko Otranta oba su se broda uputila prema Siciliji. Međutim, u toku noći brodovi su se izgubili iz vida jedan drugome, a pilot i sin vlasnika uspjeli su Španjolce prijevarom iz karavele iskrcati na otočić Paxos južno od Krfa, osloboditi karavelu i vratiti je u Krk.

Početkom g. 1515. ponovno je flota iz Krfa krenula prema Jadranu. U Hrvatskoj je tada uspješno ratovao protiv Turaka ban Petar Berislavić i približio se Šibeniku i Trogiru. Obaviještena o tome 25. veljače, a i da su neki Šibenčani otišli u susret banu, »jer mnogo žele da budu pod ugarskim kraljem«, vlada u Veneciji istoga je dana odlučila da se brzo opreme galiye suprakomita Bernarda Contarinija i Domenica Liona, a zapovjedniku flote Capellu je objavljeno na Krk da dođe u Dalmaciju.

Čini se da je te godine u Jadranu bilo mnogo oluja. Tako se u siječnju u samo jednoj prilici duž obala Apulije potopilo 28 brodova. Početkom studenog

---

³⁸ Samuele Romanin, vol. I, Venecija 1875, 282. Vijeće desetorice javlja se prvi put kad prijeti opasnost Republici 10. VII 1310, a kao stalno tijelo od 20. VII 1335. Bira ga Veliko vijeće na 4 godine, a između sebe bira »3 capi«, koji se mijenjaju svakog mjeseca. Glavni zadatak Vijeća desetorice je sigurnost države i zakonitost, s pravom nadzora svih upravnih tijela Republike, pa i Dužda.

³⁹ I Diarii di Marino Sanuto, tomo XIX, Venecija 1887, 123. U kronici za dan 9. listopada zabilježeno je: »Di Liesna, fo letere de sier Vicenzo Capello provedador di l'armada, di 20, da Lissa. (...) Da poi disnar, fo Consejo di X con la zonta in materia di Liesna. E vene il Principe, qual fo portato in la sua cariega, et stete fino hore do di note, e fo gran disputatione sopra dite cosse di Liesna quello si habbi a far, e scritto al provedador di l'armada.«

⁴⁰ I Diarii di Marino Sanuto, tomo XIX, 302. U pismu Hironima Bidella iz Krfa od 7. XI 1514. upućenom Zachariji Trivisanu u Veneciju navodi: »El provedador de l'armata è qui alozato in casa mia. Stato a Liesna, ha punito quelli schelerati (...) Nui de qui habiamo retenuto uno de quelli schelerati, el provedador lo farà apichar, et sarà esempio a tutti.«

na otočiću (Mrkan ili Bobara) kod Cavtata stradao je jedan mletački trgovački brod i utopio se veći dio posade s patronom Teodorinom iz Krfa.

Usprkos porazu pučana Matij Ivanić nastavlja i dalje borbu u novim uvjetima. On se nalazi na području Neretve i kako javlja 25. lipnja g. 1515. u Veneciju hvarski knez i providur Victor Diedo »taj je zlotvor Matij došao naoružanim brodom u Sućuraj da podigne novu bunu [...] jer su mu naklonjeni svi na ovom otoku.«⁴¹ Knez je u tajnosti organizirao brodove i potjeru za Ivanićem, ali bez uspjeha. Diedo traži od zapovjednika flote S. Bemba posebno osiguranje otoka i u kolovozu se nalazi u Hvaru galija Victora de Garzonija. Krajem te godine Ivanić se nalazi u Rimu, a slijedeće je opet u području Neretve i Krajine, odakle u noći 20. rujna g. 1516. dolazi čamcem u Vrbosku i odvodi brod od 500 stara (oko 43 tone nosivosti). O tome Diedo izvješćuje dužda: »Nisam mogao podnijeti takvu drsku provalu u luku i odmah sam opremio fustu i mnoge brodove. Naredio sam da pod bilo koju cijenu oduzmu Ivaniću oteći brod. Izloživši naše očitaj pogibelji [...] zapovijedio sam u čast vaše prejasnosti da se oteći brod tuče iz topova. Tako je potopljen (u Krajini; L. D.) s teretom.« Ponovo se iz Hvara u kolovozu 1519. traže galije Barbariga iz Zadra i Tajapiere iz Dubrovnika radi osiguranja Hvara. Stigao je Barbarigo. Ivanić je, naime, prije toga u Viesteu u Apuliji oduzeo brod-brigantin, koji mu je ranije jednim dijelom pripadao (S. Justinian ga je bio zaplijenio g. 1512). To je izazvalo strah plemića i mletačke vlasti od ponovnog povratka Ivanića na Hvar. Zbog toga novi knez i providur Zacharia Valaresso naređuje u srpnju g. 1519. da se u roku od tri dana prijave svi koji su s Ivanićem komunicirali u Italiji pod prijetnjom da će im biti spaljeni brod i kuća.⁴²

U međuvremenu je Turska i dalje jačala svoju moć na moru osvojivši 25. prosinca g. 1522. vrlo utvrđeni otok Rodos, koji su branili vitezovi ivanovci. To se osjetilo i u Jadranu kamo upada sve više turskih naoružanih brodova koji ugrožavaju Šibenik, a s kopna Turci opsjedaju Klis, koji brani hrvatsko-ugarska posada. Branitelj Klisa Petar Kružić u noći 10. travnja g. 1524. izvodi uspješnu pomorsko-desantnu operaciju prebacivši na 40 obalnih brodova 1 500 pješaka i 60 konjanika iz Senja do Solina i oko Klisa nanosi Turcima teški poraz.

Turska vojna premoć na moru i kopnu odrazila se i na odluku Dubrovačke Republike g. 1526. da nadalje priznaje turski suverenitet umjesto ugarsko-hrvatskog, a poslije teškog poraza kod Mohača. Na Jadranu gubi Ugarsko-Hrvatska Obrovac, posljednje uporište i luku južno od Velebita, koji Turci osvajaju 30. ožujka g. 1527. Iste godine u ljetu se prvi put javlja u Jadranu veći odred gusarskih brodova (oko 30 fusta) Hajrudina Barbarose, koji su napali Cavtat, Bar i Ulcinj i gusarili duž obale Italije. Protiv njih djeluje udruženo mletačko i dubrovačko brodoglavje.

VI

Iz kronološki prikazanog maritimno-političkog stanja i odnosa na Jadranu od g. 1500. do 1527. može se u vezi s pučkim ustankom Matija Ivanića zaključiti:

⁴¹ G. Novak, Nepoznati dokumenti za povijest »Pučkog prevrata na Hvaru 1510—1514.« i za dalju borbu pučana za ravnopravnost sa vlastelom u komuni Hvara, *Starine JAZU*, knj. 48, Zagreb 1958, 402—403.

⁴² N. dj., 403—412.

1. Ustanak je započet u svibnju g. 1510. kada je mletačka vojno-pomorska sila bila oslabljena i angažirana u teškom ratu, pa je izbor vremena bio od vodstva dobro ocijenjen uz potrebno praćenje i poznavanje navedenih ratnih odnosa i pretpostavke daljnjeg razvoja događaja.

2. Ustanička flotila od 30 do 36 gripova daje pučkom ustanku posebno maritimno obilježje i značaj dobro organiziranog i vođenog pokreta s ciljevima pravednog društva daleko ispred tog vremena.

3. Prva intervencija dijela mletačke flote (4 ratne galije) pod zapovjedništvom Hironima Contarinija u lipnju g. 1510. bila je samo usputna i kratkotrajna operacija zastrašivanja pučana, jer su floti u isto vrijeme bili određeni drugi glavni taktički zadaci.

4. Druga mletačka vojna intervencija g. 1512 (2 ratne galije s pomoćnim brodovljem i vojskom) protiv pučana Dalmacije pod zapovjedništvom Sebastiana Giustiniana postigla je ograničeni uspjeh u Zadru, Šibeniku i Splitu, a na Hvaru potpun neuspjeh.

5. U trećoj vojnoj intervenciji protiv pučana Hvara i Visa g. 1514. bila je angažirana glavnina mletačke flote (15 ratnih galija i 1 500 pješaka) pod zapovjedništvom Vincenza Capella i po upotrijebljenim snagama bila je to jedna od triju najvećih operacija te flote u posljednjih pet godina (osvajanje Rijeke g. 1509. i napad na Genovu g. 1510).

6. Poslije poraza pučana g. 1514. i dalje u razdoblju od g. 1515—1519. povremeno se angažiraju manje mletačke pomorske snage radi sigurnosti područja hvarske komune i opasnosti od podizanja novog ustanka Matija Ivanića, što ovom pokretu u maritimnom smislu daje kontinuitet od g. 1510. do 1519.

7. U istaknutoj pomorskoj komponenti ustanka posebno značenje daje činjenica da je glavni vođa pučana bio Matij Ivanić, koji je kao brodar i pomorac poznao tadašnje prilike i odnose na Jadranu.

8. U širem okviru događaja i odnosa na Jadranu početkom 16. stoljeća može se pučki ustanak na Hvaru i Visu ocijeniti kao značajan pokret i događaj tog vremena, koji prelazi malo teritorijalno područje komune, a angažirao je znatne vojno-pomorske snage mletačke države — evropske velike sile tog doba.

Summary

THE MARITIME-POLITICAL CONDITIONS ON THE ADRIATIC AT THE BEGINNING OF THE 16TH CENTURY

Analyzing the maritime-political conditions on the Adriatic and the balance of power in that part of the Mediterranean in the first half of the 16th century, the author considers some of the essential factors that led to the Commons' Revolt on Hvar. He focuses his attention on the general political and maritime situation in the Republic of Venice in the period from the Venetian-

-Turkish War (1499—1502) until 1527. Describing Venice's military position on the sea in the late 1610's, which was very unfavourable because of the anti-Venetian coalition of European powers established in 1508, one of the aims of which was to conquer Venetian Dalmatia through Ulászló II Jagiełło of Hungary, the author concludes that the commoners chose the right moment for their revolt: the attitude of the Venetian government to the commoners during the first stage of the revolt and the fact that it did not undertake energetic measures against them should be interpreted, states Dančević, as a result of the unfavourable political situation in the Republic. For this reason the first intervention of the Venetian fleet on Hvar (June 1510) was on a very limited scale. Proveditor General Sebastian Giustinian was also defeated in his attempt to crush the revolt in 1512, and it was only Proveditor Sebastian who was able to defeat the commoners in 1514. The author concludes his paper by stating that the strength of the Venetian fleet in the final operation in 1514 may be taken as a measure of the importance of the events on Hvar in the second decade of the 16th century.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

10

ZAGREB

1977

UREDNIČKI ODBOR

Ljubo BOBAN, Ljubiša DOKLESTIĆ, Josip ADAMČEK, Hrvoje MATKOVIĆ

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

JOSIP ADAMČEK

UREDNIK

NIKŠA STANČIĆ

Radovi 10

Izdavač

**Sveučilište u Zagrebu
Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest
Zagreb, Krčka 1.**

Za izdavača

dr Josip Adamček

Prijevod

dr Vera Andrassy (engleski)

dr Blanka Jakić (njemački)

Nada Cekić (ruski)

dr Vlasta Vince (slovenski)

Lektor i korektor

Branko Erdeljac

